

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้งานเกษตรแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียน บ้านผาตูปและชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ผู้วิจัยได้ทบทวนองค์ความรู้จากแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังรายละเอียดต่อไปนี้

- 2.1 กระบวนการเรียนรู้และการพัฒนากระบวนการเรียนรู้
- 2.2 การมีส่วนร่วม
- 2.3 สารการเรียนรู้การทำงานอาชีพและเทคโนโลยี (การเกษตร)
- 2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 กระบวนการเรียนรู้และการพัฒนากระบวนการเรียนรู้

2.1.1 หลักการกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนากระบวนการเรียนรู้

จิตตรงค์ (2542) ให้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้คือการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกหัด วิเคราะห์และศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง แล้วฝึกปฏิบัติให้ผู้เรียนมีประสบการณ์เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง การรู้วิธีการ วิธีการดำเนินชีวิตเพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะในการเผชิญกับปัญหาและเห็นแนวทางในการแก้ปัญหาได้ ส่วนแนวทางในการปฏิบัติคือ

- เน้นการเรียนการสอนตามสภาพจริง
- เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ค้นคว้าหาความรู้ ได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระสามารถสร้างความรู้ใหม่ๆ ได้จากข้อมูลได้
- นักเรียนเป็นผู้ปฏิบัติ ครูคือผู้อำนวยความสะดวก
- เน้นการปฏิบัติควบคู่กับหลักการและทฤษฎีมีกรอบแนวคิด หลักการ สู่การปฏิบัติ
- เน้นวิธีสอน และการเรียนรู้ที่หลากหลาย
- กระบวนการเรียนรู้สำคัญกว่าเนื้อหา
- ส่งเสริมให้ผู้เรียนใช้กระบวนการคิดมากกว่าการหาคำตอบที่ตายตัวเพียงคำตอบเดียว
- ใช้กระบวนการกลุ่มในการเรียนรู้ร่วมกับการเรียนรู้ด้วยตนเอง

ดังนั้นผู้เรียนสำคัญที่สุด จัดการเรียนรู้ให้หลากหลายวิธีตามศักยภาพของผู้เรียน ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงมีการพัฒนาสติปัญญา อารมณ์ สังคม จิตใจ คุณธรรม จริยธรรมอยู่ในโลกของความเป็นจริง เป็นคนดี คนเก่งและมีความสุขในสังคม

กระทรวงศึกษาธิการ (2545) รายงานไว้ว่า กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้สอนได้จัดหรือดำเนินการ

ให้สอดคล้องกับผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล ความสามารถทางปัญญา วิธีการเรียนรู้โดยบูรณาการ คุณธรรม ค่านิยมอันพึงประสงค์ ให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติจริง ได้พัฒนากระบวนการคิด วิเคราะห์ ศึกษา ค้นคว้า ทดลอง และแสวงหาความรู้ด้วยตนเองตามความถนัด ความสนใจ ด้วยวิธีการ กระบวนการ และแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายและเชื่อมโยงกับชีวิตจริง ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ตามมาตรฐานหลักสูตรที่กำหนด จึงควรจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ หรือการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของกระบวนการเรียนรู้

2.1.2 ความหมายของกระบวนการเรียนรู้

ทิสนา และคณะ (2545) กล่าวว่า กระบวนการที่ทำให้คนเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม ทางความคิด คนเราสามารถเรียนรู้ได้จากการ ได้ยิน การสัมผัส การอ่าน การใช้เทคโนโลยี การเรียนรู้ของเด็กและผู้ใหญ่จะต่างกัน เด็กจะเรียนรู้ด้วยการเรียนในห้อง การซักถาม ผู้ใหญ่มักเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ที่มีอยู่ แต่การเรียนรู้จะเกิดขึ้นจากประสบการณ์ที่ผู้สอนนำเสนอโดยการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ผู้สอนจะเป็นผู้ที่สร้างบรรยากาศทางจิตวิทยาที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ ที่จะให้เกิดขึ้นเป็นรูปแบบใดก็ได้ เช่น ความเป็นกันเอง ความเข้มงวดกวดขัน หรือความไม่มีระเบียบวินัย สิ่งเหล่านี้ผู้สอนจะเป็นผู้สร้างเงื่อนไข และสถานการณ์การเรียนรู้ให้กับผู้เรียน ดังนั้นผู้สอนจะต้องพิจารณาเลือกรูปแบบการสอน รวมทั้งการสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียน

สถาบันการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ (2544) รายงานถึงการพัฒนาการเรียนรู้ โดยหลักการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมไว้ดังนี้ การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งของงานพัฒนาแบบมีส่วนร่วม และมีเป้าหมายสอดคล้องกัน กล่าวคือกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม มีเป้าหมายที่การเปลี่ยนแปลงระดับบุคคลในด้านจิตสำนึก อุดมการณ์ ทศนคติ ความตระหนัก ความรู้และทักษะ ซึ่งเชื่อว่าจะนำไปสู่การรวมพลังศักยภาพ เป็นกลุ่ม เป็นขบวนการในระดับต่างๆ อย่างเท่าเทียม

2.1.3 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้

กระทรวงศึกษาธิการ (2545) ได้รายงานถึงกระบวนการเรียนรู้ ว่าประกอบด้วย

1. กลวิธีการจัดการเรียนรู้ ของกลุ่มสาระการเรียนรู้กลุ่มงานอาชีพและเทคโนโลยี

กลวิธีการจัดการเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้ สำหรับกลุ่มงานอาชีพและเทคโนโลยี แนวความคิดหลักของวิธีการเรียนรู้ มีลักษณะดังต่อไปนี้

1.1) จัดการเรียนรู้ให้ครบองค์รวมของการพัฒนาตามศักยภาพของผู้เรียน คือผู้เรียนต้องมีทั้งความรู้ทักษะ/กระบวนการ คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม

1.2) การจัดการเรียนรู้ต้องกำหนดเป็นงาน โดยแต่ละงานต้องเป็นไปตามโครงสร้างการเรียนรู้ของกลุ่มงานอาชีพและเทคโนโลยี ทั้ง 7 หัวข้อคือ 1) ความหมายของงาน 2) ความสำคัญ

และประโยชน์ของงาน 3) มีทฤษฎีสันับสนุนหลักการของงาน 4) วิธีการและขั้นตอนของการทำงาน 5) กระบวนการทำงาน การจัดการเทคโนโลยี เทคโนโลยีสารสนเทศและแนวทางในการประกอบอาชีพ 6) การนำเทคโนโลยี สารสนเทศมาใช้ในการทำงาน การสร้างและพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือวิธีการใหม่ๆ 7) คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมในการทำงานและประกอบอาชีพ

1.3) การจัดการเรียนรู้ ผู้สอนสามารถนำความรู้ ทักษะ/กระบวนการ คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมจากสาระภายในกลุ่มมาบูรณาการกันได้ หรือนำสาระจากกลุ่มวิชาอื่นมาบูรณาการกับสาระของกลุ่มการงานอาชีพและเทคโนโลยีก็ได้ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติงานตามกระบวนการเรียนรู้ต่างๆ เช่น กระบวนการทำงาน กระบวนการคิด กระบวนการตัดสินใจ กระบวนการแก้ปัญหา กระบวนการกลุ่ม กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ฯลฯ จนเกิดทักษะในการทำงาน และได้ชิ้นงาน รวมทั้งสร้าง พัฒนางานและวิธีการใหม่

1.4) จัดการเรียนรู้ได้ทั้งภายในชั้นเรียน นอกชั้นเรียน โดยจัดในสถานปฏิบัติงาน แหล่งวิชาการ สถานประกอบการ สถานประกอบอาชีพอิสระ ฯลฯ ทั้งนี้ให้ขึ้นอยู่กับสภาพความพร้อมของสถานศึกษา ผู้เรียน และคุณลักษณะของผู้สอน โดยคำนึงถึงสภาพเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและเทคโนโลยี

1.5) จัดการเรียนรู้โดยกระตุ้นให้ผู้เรียนกำหนดงานที่มีความหมายกับผู้เรียน ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเห็นประโยชน์ เห็นคุณค่า ย่อมทำให้เกิดความภาคภูมิใจในการปฏิบัติงาน

1.6) จัดการเรียนรู้โดยเน้นผู้สอนต้องคำนึงถึงความต้องการ ความสนใจ ความพร้อมทางร่างกาย อุปนิสัย สติปัญญา และประสบการณ์เดิมของผู้เรียน

2. รูปแบบการจัดการเรียนรู้

กระทรวงศึกษาธิการ (2545) ได้รายงานถึงรูปแบบของการจัดการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยีมีลักษณะดังต่อไปนี้

2.1) การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง เป็นการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้ลงมือทำงานจริงๆ

2.2) การเรียนรู้จากการค้นคว้า เป็นการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าในเรื่องที่สนใจจากแหล่งความรู้ต่างๆ จนสามารถสนองแรงจูงใจ ใฝ่รู้ของตนเอง

2.3) การเรียนรู้จากประสบการณ์ เป็นการเรียนรู้ที่ครูผู้สอนสร้างกิจกรรม โดยที่กิจกรรมนั้นอาจจะเชื่อมโยงกับสถานการณ์ของผู้เรียน หรือเป็นกิจกรรมใหม่ หรือเป็นประสบการณ์ในชีวิตประจำวันก็ได้

2.4) การเรียนรู้จากการทำงานกลุ่ม เป็นการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้มีการใช้กระบวนการกลุ่ม กระบวนการแก้ปัญหา กระบวนการสร้างค่านิยม กระบวนการสร้างความคิดรวบยอด กระบวนการทำงานร่วมกับผู้อื่น ฯลฯ ในการจัดการเรียนรู้ให้ประสบผลสำเร็จ

3. การวัดผลประเมินผล

เพื่อให้การวัดผลและประเมินผลสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยีที่ได้สะท้อนความสามารถที่แท้จริงของผู้เรียน ผลการประเมินอาจจะได้มาจากแหล่งข้อมูลและวิธีการต่างๆได้ ดังนี้

3.1) สังเกตการณ์แสดงออกเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่ม คือ สังเกตผู้เรียนระหว่างปฏิบัติงานว่า ปฏิบัติงานถูกต้องตามขั้นตอนหรือไม่อย่างไร การสังเกตอาจจะแจ้งให้ผู้เรียนทราบหรือไม่ก็ได้ และมีการบันทึกข้อมูลในการสังเกตไว้ด้วย

3.2) ชิ้นงาน ผลงาน การเขียนรายงาน และกระบวนการ คือ ประเมินจากชิ้นงานหรือผลงานที่ผู้เรียนทำเสร็จแล้ว รวมทั้งการเขียนรายงานที่ผู้เรียนเขียนรายงานเกี่ยวกับพฤติกรรมของตนเอง

3.3) การสัมภาษณ์ คือ สอบถามความคิดเห็นของผู้เรียนในการปฏิบัติงาน รวมทั้งปัญหาและการแก้ปัญหาในการปฏิบัติงาน

3.4) บันทึกของผู้เรียน ผู้เรียนได้ทำบันทึกถึงการปฏิบัติงานตั้งแต่เริ่มต้นจนสำเร็จ

3.5) การประชุมปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างผู้เรียนและครู หมายถึงครูกับผู้เรียนมีการประชุมปรึกษาหารือร่วมกัน ในการแก้ปัญหาในการปฏิบัติงาน

3.6) การวัดและประเมินผลภาคปฏิบัติ คือ มีการวัดและประเมินผลขณะที่ผู้เรียนปฏิบัติงานด้วย ว่าปฏิบัติงานตามขั้นตอนหรือไม่อย่างไร

3.7) การวัดผลและประเมินผลด้านความสามารถ เป็นการประเมินได้จากการแสดงออกโดยตรงจากการทำงาน และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แก้ปัญหาหรือปฏิบัติงานจริง

3.8) การประเมินโดยใช้แฟ้มสะสมผลงาน เป็นการรวบรวมและสร้างเอกสารหลักฐานเกี่ยวกับผลงานของผู้เรียนที่บ่งบอกถึงความสำเร็จ แฟ้มสะสมผลงานจะแสดงให้เห็นความสามารถ จุดเด่น จุดด้อย ความสำเร็จและพัฒนาการของผู้เรียน

3.9) การประเมินตนเอง ในการเสนอผลงาน ผู้สอนควรฝึกให้ผู้เรียนมีการประเมินตนเอง ทั้งด้านความคิด และด้านความรู้สึก โดยให้ผู้เรียนได้พูดถึงงานของตนเอง มีขั้นตอนกระบวนการทำงานอย่างไร มีจุดบกพร่องตรงไหน ผู้เรียนได้ความรู้อะไรบ้าง และผู้เรียนมีความรู้สึกอย่างไรต่องานที่ทำ

3.10) การประเมินโดยกลุ่มเพื่อน เป็นการตัดสินใจโดยให้กลุ่มเพื่อนทำงานร่วมด้วยเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณา เช่น ความคิดสร้างสรรค์ การช่วยเหลือกลุ่ม ความสามารถในการที่จะทำงานให้เสร็จตามกำหนดเวลา เป็นต้น

3.11) การประเมินกลุ่ม เป็นการประเมินการทำงานเป็นกลุ่ม การทำงานร่วมกัน เช่น การช่วยกันคิดช่วยกันทำเพียงไร ผลงานของกลุ่มเป็นอย่างไร เป็นต้น

4. แหล่งเรียนรู้สำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ในการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนผู้สอนสามารถศึกษาหาความรู้ หรือแหล่งความรู้ที่มีอยู่
ดังนี้

4.1) ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์
ประสบความสำเร็จในงาน/อาชีพที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ฯลฯ

4.2) แหล่งวิทยากร ได้แก่ สถาบัน องค์กร หน่วยงาน ห้องสมุด ศูนย์วิชาการทั้งภาครัฐ
และเอกชน ซึ่งให้บริการความรู้ในเรื่องต่างๆ

4.3) สถานประกอบการ สถานประกอบวิชาชีพอิสระ โรงงานอุตสาหกรรม หน่วยงานวิจัย
ในท้องถิ่น ซึ่งให้บริการความรู้ ฝึกอบรมเกี่ยวกับงาน และวิชาชีพต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น

4.4) สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ เช่น แผ่นพับ สารสาร หนังสืออ้างอิง หนังสือพิมพ์ ฯลฯ

4.5) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น อินเทอร์เน็ต ซีดี-รอม วีดิทัศน์ คอมพิวเตอร์ช่วยสอน (CAI)

ฯลฯ

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้ใช้หลักการ ความหมายกระบวนการเรียนรู้ และการพัฒนา
กระบวนการเรียนรู้ เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนากระบวนการเรียนรู้
ที่ทำให้คนเปลี่ยนแปลงทางด้านพฤติกรรม ด้านความคิดเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกหัด
วิเคราะห์และศึกษาด้วยตนเอง แล้วฝึกปฏิบัติให้ผู้เรียนมีประสบการณ์การเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง
เพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะในการเผชิญกับปัญหาและเห็นแนวทางในการแก้ปัญหาได้ เช่นเดียวกับกลุ่ม
นักเรียนช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 – 6 โรงเรียนบ้านผาตบที่กำลังจะได้เรียนรู้ถึงวิธีการ
พัฒนากระบวนการเรียนรู้ เพื่อที่นักเรียนจะได้ค้นคว้าหาความรู้ ได้แสดงความคิดเห็นของตนเอง
อย่างอิสระสามารถสร้างความรู้ให้แก่ตนเองได้

2.2 การมีส่วนร่วม

มีผู้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมไว้อย่างหลากหลายเช่น

2.2.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

ยุภาพร (2545) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมไว้ว่า คือ กระบวนการให้บุคคลเข้า
มามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ตัดสินใจ แก้ไขปัญหาด้วยตนเอง เน้นการมีส่วน
ร่วมเกี่ยวข้องอย่างแท้จริงของบุคคลแก้ไขปัญหาร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและสนับสนุน
ติดตามการปฏิบัติงานขององค์กรและบุคคลที่เกี่ยวข้อง นอกจากนั้นรินทร์ชัย (2546) ได้สรุป
ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่ไม่เคยได้เข้าร่วมใน
กิจกรรมต่าง ๆ หรือเข้าร่วม การตัดสินใจหรือเคยมาเข้าร่วมด้วยเล็กน้อยได้เข้าร่วมด้วยมากขึ้น

เป็นไปอย่างมี อิสรภาพ เสมอภาค มิใช่มีส่วนร่วมอย่างผิวเผินแต่เข้าร่วมด้วยอย่างแท้จริงยิ่งขึ้นและ การเข้าร่วมนั้นต้องเริ่มตั้งแต่ขั้นแรกจนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ

นิคม (2540) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนนับได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา ซึ่งจะเห็นได้ว่ากิจกรรมการพัฒนาใดๆ ก็ตาม หากประชาชนมีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของและลงมือ ดำเนินกิจกรรมด้วยตัวเองแล้ว กิจกรรมนั้นก็อาจจะสำเร็จและดำรงอยู่ได้ แต่ถ้าหากประชาชนมี ความรู้และความเข้าใจในกระบวนการอย่างถ่องแท้ สามารถมองเห็นและคาดหวังไว้ใน ผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับตนเอง ครอบครัวและชุมชน ทั้งยังได้รับข้อมูลข่าวสารที่เพียงพอจนเกิด ตระหนักในปัญหาของตนเองและหาทางค้นคว้าและแก้ไขเพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลง จนเกิดการ ตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งจะเป็นการเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง นอกจากนี้สุมนทนา และคณะ (2541) กล่าวว่า การเรียนให้รู้ นั้น เกิดขึ้นที่จิตใจ ดังนั้นการจัดการเรียนรู้ที่ไม่เข้าถึงจิตใจของผู้เรียน จึงไม่สามารถทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ ไม่ว่าผู้สอนจะสอนดีเพียงใดก็ตาม หลักของการเรียนรู้ ให้รู้ จึงมีเพียงประการเดียวคือ ต้องให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและที่ว่ามีส่วนร่วมก็คือ จิตใจของเขาเข้า ร่วม มิฉะนั้นจะไม่เกิดการเรียนรู้ได้เลย

ดังนั้นความหมายของการมีส่วนร่วมคือการให้บุคคลเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมต่างๆ ซึ่งในการเข้า ร่วมนั้น บุคคลมีส่วนเกี่ยวข้องตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมแก้ไขปัญหาในกิจกรรมที่เข้า ร่วมนั้น

2.2.2 หลักการของการมีส่วนร่วม

สุชาติ (2547) สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน แบ่งได้ออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่

1.) ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านเหตุผล โดยการเปิดโอกาสให้ สังคม องค์กรต่างๆ ในชุมชน ประชาชนมีบทบาทหลักตามสิทธิ หน้าที่ในการเข้ามามีส่วนร่วมใน การดำเนินงาน ตั้งแต่การคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ วางแผน การร่วมปฏิบัติและการ รับผิดชอบในผลกระทบที่เกิดขึ้น รวมทั้งส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนให้การดำเนินงานเกิดผล ประโยชน์ต่อชุมชนตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดด้วยความสมัครใจ

2.) ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ เป็นการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่ การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ อารมณ์ รวมทั้ง ค่านิยมของประชาชนเป็นเครื่องชี้ว่าตนเองให้เข้ามามี ส่วนร่วม แสดงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การกระทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทำให้ผู้ที่ เข้ามามีส่วนร่วม เกิดความผูกพัน มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อกิจกรรมที่ดำเนินงานด้วยความ สมัครใจ

2.2.3 ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

อภิญา (2544) ได้นำเสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องมีส่วนร่วมใน 4 ขั้นตอน คือ

- 1.) การมีส่วนร่วมในการริเริ่มโครงการ ร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ร่วมตัดสินใจกำหนดความต้องการและร่วมลำดับความสำคัญของความต้องการ
- 2.) การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทาง การดำเนินงาน รวมถึงทรัพยากรและแหล่งวิทยากรที่จะใช้ในโครงการ
- 3.) การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินโครงการ ทำประโยชน์ให้แก่โครงการ โดยร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน
- 4.) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ เพื่อให้รู้ว่าผลจากการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยสามารถกำหนดการประเมินผลเป็นระยะต่อเนื่องหรือประเมินผลรวมทั้งโครงการในคราวเดียวกันได้

2.2.4 รูปแบบการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

ทั้งนี้วิชิต และจ่านงค์ (2541) ได้นำเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาไว้ดังนี้

- 1.) รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาตนเอง การจัดการศึกษาในลักษณะนี้ เกิดจากความสามารถและความต้องการของคนในชุมชน ที่มุ่งให้เกิดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต และตอบสนองความต้องการของสมาชิกในชุมชน โดยยึดหลักให้ผู้เรียนได้เรียนรู้โดยไม่มีการจำกัดของระยะเวลา สถานที่ เพศ และอายุ เป็นการเปิดโอกาสให้คนได้เรียนรู้ตามอัธยาศัยที่แท้จริง ชุมชนได้เข้ามามีบทบาทหลักในการจัดการศึกษา ทั้งนี้ รูปแบบการมีส่วนร่วมตามแนวทางนี้ ต้องอาศัยองค์ประกอบ 3 อย่างที่มีอยู่ในชุมชน ได้แก่ คน ความรู้ และทรัพยากร โดยมีกระบวนการดำเนินการ คือ

- 1.1 การวิเคราะห์ – ตั้งเคราะห์ ปัญหาชุมชน
- 1.2 หาทางออกที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีชีวิต
- 1.3 ดำเนินการสร้างกิจกรรมเพื่อให้ผู้เรียนได้แก้ไขปัญหามีอยู่
- 1.4 ประเมินผลกิจกรรม

โดยการกำหนดเนื้อหาหรือกิจกรรมการเรียนรู้ จะเริ่มจากจุดเล็กๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันแล้วขยายออกไปสู่เนื้อหาหรือกิจกรรมที่ซับซ้อน และเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตทั้งหมด

- 2.) รูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียน ชุมชนมีส่วนร่วมกับโรงเรียนในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นที่สัมพันธ์ และสอดคล้องกับความเป็นจริงของสภาพชุมชน สนอง

ความต้องการและวิถีชีวิตของชุมชนในท้องถิ่น โดยบุคคลในท้องถิ่น เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้รู้ ผู้นำชุมชน ผู้ปกครอง มาจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นและประเมินผล

3.) รูปแบบการเชื่อมประสานการจัดการศึกษาระหว่างโรงเรียนกับชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชนในรูปแบบนี้จะเกิดขึ้นเฉพาะกับชุมชนที่มีกระบวนการเรียนรู้ที่เข้มแข็ง มีองค์กรชุมชนเพื่อจัดการเรียนรู้ร่วมกัน มีเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับชุมชนอื่น

2.2.5 ประโยชน์ทางการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

ประโยชน์ของวิธีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม สุมณฑา และคณะ (2541) ได้ให้ไว้ว่า การเรียนรู้จากครูซึ่งเน้นเนื้อหาวิชาเป็นหลักในการสอน ย่อมไม่เพียงพอสำหรับการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพในปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในสังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว สิ่งที่เราเรียนรู้ในโรงเรียนอาจล้าสมัยในเวลาไม่มากนัก และเพื่อเป็นการสร้างมิติใหม่ในการศึกษา “การศึกษา100%” “การศึกษาตลอดชีพ” และ “สังคมแห่งการเรียนรู้” หนทางที่จะนำไปสู่มิติดังกล่าวได้ก็โดยการสอนให้ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมที่หลากหลายและยืดหยุ่น ได้เรียนรู้จากครู ผู้ปกครอง ชุมชนและสิ่งต่างๆรอบตัวผู้เรียนได้ เป็นผู้รับผิดชอบในการเรียนรู้ด้วยของตนเอง เหตุผลที่สนับสนุนให้มีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมมาใช้ในโรงเรียนอาจกล่าวได้โดยสรุปดังนี้

1.) ความรู้และความจริงเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ในโลกถูกค้นพบใหม่เสมอๆ ความเปลี่ยนแปลงจากสิ่งต่างๆ ในสังคมเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและตลอดเวลาผู้เรียนจะต้องเรียนรู้วิธีที่จะแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

2.) ช่วยเตรียมผู้เรียนให้พร้อมที่จะเผชิญกับชีวิตจริง เพราะลักษณะของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเปิดโอกาสให้นักเรียนได้รับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง และที่สำคัญเป็นการเรียนรู้ที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับชีวิตจริงของผู้เรียนมากที่สุดวิธีหนึ่ง

3.) ช่วยเสริมสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี ช่วยให้นักเรียนฝึกฝนความเป็นประชาธิปไตย ฝึกการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ฝึกการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ช่วยให้ผู้เรียนเกิดทัศนคติที่ดีต่อการเรียน ต่อครู ต่อสถานศึกษา และต่อสังคม

4.) ช่วยลดปัญหาทางวินัยในชั้นเรียน เพราะนักเรียนทุกคนจะได้ฝึกฝนจนกระทั่งเกิดวินัยในตนเอง ผู้เรียนแต่ละคนจะได้รับการยอมรับจากครู จากเพื่อน ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ทำให้เกิดการยอมรับตนเอง เกิดความสุขในการอยู่ร่วมกับเพื่อน ปัญหาทางวินัยจึงลดน้อยลงและหมดไปในที่สุด

5.) ช่วยให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยเฉลี่ยของผู้เรียนทั้งชั้นสูงขึ้น การช่วยเหลือกันในกลุ่มเพื่อน ทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในสิ่งที่เรียนได้ดียิ่งขึ้น

นอกจากนี้ดูทัย และออร์ศรี (2540) ให้แนวคิดว่าการดำเนินงานของทางโรงเรียนและชุมชนควรก่อผลให้เกิดการมีส่วนร่วมที่เพิ่มมากขึ้นจากทุกฝ่าย คือในด้านปริมาณมีชาวบ้านและภาคอื่นๆ ทั้งในชุมชนและนอกชุมชนเข้าร่วมมากขึ้น หลากหลายขึ้น ทั้งส่วนบุคคลและกลุ่ม ในด้านคุณภาพการมีส่วนร่วมต้องมีทั้งการร่วมคิด ร่วมเสนอแนะ ร่วมตัดสินใจ ร่วมเล็งสรร ร่วมดำเนินการ ฯลฯ บนพื้นฐานของความเข้าใจในวัตถุประสงค์ ไม่ใช่การมีส่วนร่วมในฐานะของผู้รับเชิญมาเข้าร่วมบทบาทของการมีส่วนร่วม ขยายจากด้านการศึกษาโดยเฉพาะไปสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งในปัจจัยอื่นๆ ต่อไป

2.2.6 บทบาทของผู้เอื้ออำนวยในการจัดการเรียนรู้

1. ความหมายของผู้เอื้ออำนวย

พอ. นายแพทย์ ทวีศักดิ์ (2541) กล่าวว่า ผู้เอื้ออำนวย หมายถึง คนกลางที่ช่วยจัดและดำเนินการพบปะ ประชุมอบรมให้เกิดการคิดที่เป็นระบบ มีอิสระทางความคิดและสามารถสื่อสารทำความเข้าใจกันอย่างตรงไปตรงมา ด้วยการใช้เทคนิคและกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเป็นหัวใจสำคัญ

กรมการพัฒนาชุมชน (2545) ผู้เอื้ออำนวยการ คือ ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้สังเกตการณ์ และให้ข้อมูลย้อนกลับสิ่งที่ได้สังเกต ไม่ว่าจะป็นด้านเนื้อหา วิธีการทำงาน ซึ่งรวมถึงขั้นตอนในการตัดสินใจการสื่อความหมายในกลุ่ม และพฤติกรรมของสมาชิกกลุ่ม ปฏิกริยาของสมาชิก และวิธีการแก้ปัญหาของกลุ่ม โดยผู้เอื้ออำนวยการทำหน้าที่รวมถึงการเป็นผู้กระตุ้นให้กลุ่มได้พิจารณาถึงองค์ประกอบต่างๆเหล่านี้ เพื่อให้งานของกลุ่มบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ และ วรวรรณ (2552) ผู้เอื้ออำนวย หรือวิทยากรกระบวนการ หมายถึง ผู้ที่ทำให้เกิดความสะดวก หรือผู้ที่ทำให้เกิดความง่าย หากมองไปที่ความหมายของการเรียนรู้ หมายถึง ผู้เอื้ออำนวยให้เกิดการเรียนรู้ และยังมีทักษะที่สำคัญในบทบาทของผู้เอื้ออำนวยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและหากมองในภาพรวมเพื่อความยั่งยืน ผู้เอื้ออำนวยจะทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานให้เกิดเครือข่าย

2. บทบาทของผู้เอื้ออำนวย

เจมส์ ภูริ (2552) กล่าวถึงบทบาทของผู้สอนที่เป็นผู้เอื้ออำนวย (Facilitator) ต้องกระตุ้นการเรียนรู้ โดยกระตุ้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามความสนใจและความถนัด จะเป็นการสร้างศักยภาพของแต่ละบุคคลให้เจริญถึงขีดสุด ให้ผู้เรียนคิดเป็น ฟังตนเองได้ กล้าตัดสินใจและรู้วิธีการแก้ปัญหา อีกทั้งต้องเน้นให้ผู้เรียนรู้จักวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง คุณลักษณะสำคัญที่นักการศึกษาส่วนใหญ่เห็นว่าสามารถส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถเรียนด้วยการนำตนเอง ประกอบด้วย ความรับผิดชอบ ความมีวินัยในตนเอง และความเชื่อมั่นในตนเอง

นอกจากนี้พอ. นายแพทย์ ทวีศักดิ์ (2541)กล่าวถึงบทบาทหน้าที่วิทยากรกระบวนการ

- 1.) เป็นผู้ที่ออกแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงหรือการเรียนรู้ร่วมกัน
- 2.) เป็นผู้จัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้เข้าประชุม รวมทั้งร่วมเป็นผู้ที่เรียนรู้กับผู้เข้าประชุม
- 3.) เป็นผู้ตั้งคำถามตั้งประเด็นให้ผู้เข้าประชุมได้คิดและแลกเปลี่ยนความรู้กัน
- 4.) เป็นกระจกสะท้อนให้ผู้เข้าสัมมนาได้เห็นศักยภาพของคน กลุ่มหรือชุมชน ในการที่จะนำไปสู่การพัฒนา รวมทั้งชี้ให้เห็นแนวโน้มปัญหา อุปสรรคข้อจำกัดต่างๆ ด้วยเช่นกัน เพื่อให้บุคคลกลุ่ม หรือชุมชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกันและเข้าใจสถานการณ์ของสังคมอย่างมีระบบ
- 5.) เป็นผู้นำร้อยเรียงกระบวนการประชุมตั้งแต่ต้นจนจบ
- 6.) เป็นผู้กระตุ้นให้กำลังใจในการที่จะเรียนรู้ ลงมือทำ เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง
- 7.) เป็นผู้ควบคุมกฎ กติกา ให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยไม่มีการทำลายความคิดเห็น สามารถเรียนรู้ร่วมกันบนความแตกต่างหลากหลายได้
- 8.) เป็นผู้วิเคราะห์สรุปประเด็น ติดตาม สังเคราะห์เชื่อมโยงเพื่อนำ ไปสู่ความรู้ใหม่ หรือวิธีปฏิบัติใหม่ๆ ได้
- 9.) เป็นผู้สนับสนุนกระบวนการการมีส่วนร่วมทางความคิด คลี่คลาย ข้อขัดแย้ง จัดการกับความคิดที่แตกต่างหลากหลายอย่างสร้างสรรค์
- 10.) เป็นผู้นำการยกระดับความคิดของผู้เข้าร่วมประชุมขึ้น ไปสู่ขั้นที่สูงขึ้น
- 11.) เป็นผู้เตรียมความพร้อมและวางแผนการจัดประชุมเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์
- 12.) เป็นผู้รับผิดชอบความสำเร็จของกระบวนการประชุม

3.คุณสมบัติของผู้เอื้ออำนวย

- 1.) ให้ความเอาใจใส่กับกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของทีม (Team Learning) และให้ความสำคัญกับการทำงานเป็นทีม กระตุ้นให้คนเห็นความสำคัญของการทำงานเป็นทีม
- 2.) มีความเป็นกลางอิสระ เป็นธรรมชาติ ไม่โอ้อวด หรืออคติ ต่อความคิดข้อใดฝ่ายใด พยายามทำความเข้าใจความคิดผู้อื่นและมองด้วยความเข้าใจ
- 3.) มีจิตใจรักมนุษย์ มีความสุขกับการเห็นมนุษย์เกิดการยกระดับทางจิตวิญญาณ และภูมิปัญญา และมีความเชื่อมั่นในพลังทวีคูณ (Synergy) ระหว่างมนุษย์ ไม่ดูถูกมนุษย์
- 4.) มีจิตใจประชาธิปไตย ใจกว้าง ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม และยอมรับความแตกต่างหลากหลาย ไม่เป็นเผด็จการ เพื่อให้เกิดการปรับวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Shared Vision)
- 5.) มีวิธีคิดเชิงระบบ (System Thinking) สามารถเชื่อมโยงเรื่องราวต่างๆ ให้เห็นแบบ

องค์รวมได้

- 6.) มีจินตนาการ ชอบคิดสร้างสรรค์ ไม่ยึดติดกรอบ พร้อมที่จะขยายปรับหรือเปลี่ยนแปลงแบบแผนทางความคิด (Mental Model) กล้าคิด กล้าทำ กล้าจินตนาการ กล้าเปลี่ยนแปลง
 - 7.) สามารถใช้สมองสองซีก ทั้งซ้ายขวาอย่างเชื่อมโยงกันมีทั้งหลักการเหตุผลและคิดแบบศิลปะ กล่าวคือมีทั้งศาสตร์และศิลป์
 - 8.) สมาริดี มีประสาทสัมผัสที่ดี กล่าวคือ ตาหูและเก็บภาพได้ดี หูฟังจับประเด็นประเด็นที่คนเสนอได้เร็ว เป็นนักสังเกตการณ์ มีความละเอียดอ่อน สามารถรับรู้อารมณ์ความรู้สึกของคนได้เร็ว
 - 9.) มีอารมณ์ที่ดี สมาริดี ใจเย็น ไม่ตื่นตระหนกง่าย ไม่ฉุนเฉียว ไม่เอาแต่ใจตัวเอง มีความฉลาดทางอารมณ์ (EQ)
 - 10.) เป็นผู้ที่มีความตื่นตัว มีทักษะในการที่จะจัดบรรยากาศให้การเรียนรู้ให้ดี
 - 11.) มีอุดมการณ์ เสียสละ ต้องการเห็นสังคมดีและมีความรับผิดชอบสูง
 - 12.) เป็นผู้ที่สนใจ ใฝ่รู้อยู่เสมอ ชอบอ่านหนังสือ ชอบทดลองทำอะไรใหม่ๆ
- ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษารวมทั้งผู้อำนวยการ โรงเรียน ครู และนักเรียน ได้ใช้แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างวิธีการมีส่วนร่วม และเครื่องมือของการมีส่วนร่วม และยังสามารถกำหนดบทบาทของผู้เอื้ออำนวยในการจัดการเรียนรู้ โดยการเปิดโอกาสให้ผู้ศึกษา ผู้อำนวยการ โรงเรียน ครู นักเรียน ประชาชนชาวบ้าน และผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ตั้งแต่การคิดริเริ่ม การพิจารณา การตัดสินใจ วางแผน การร่วมปฏิบัติในการเรียนการสอน และการทำกิจกรรมในการทำวิจัยในครั้งนี้

2.3 สาระการเรียนรู้การทำงานอาชีพและเทคโนโลยี

ตามคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการที่สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐานที่ 293/2551 เรื่องให้ใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ลงวันที่ 11 กรกฎาคม 2551 กำหนดให้สถานศึกษาในสังกัดจัดการเรียนการสอนโดยใช้หลักสูตรแกนกลางศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กระทรวงศึกษาธิการ (2551) ได้แบ่งการศึกษาเป็น ได้แก่ ระดับประถมศึกษา (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 6) เป็นระดับการศึกษาที่มุ่งเน้นทักษะพื้นฐานด้านการอ่าน การเขียน การคิดคำนวณ การคิดพื้นฐาน การติดต่อสื่อสาร กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม และพื้นฐานความเป็นมนุษย์ การพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างสมบูรณ์และสมดุลทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม และวัฒนธรรม โดยเน้นจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2544) ได้กล่าวว่า สาระการเรียนรู้กลุ่มการทำงานอาชีพและเทคโนโลยี เป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ 1 ใน 8 ของ

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่มุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะในการทำงาน ทำงานเป็น รักการทำงาน ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มีความสามารถในการจัดการ การวางแผนออกแบบการทำงาน สร้างพัฒนางาน ผลิตภัณฑ์ ตลอดจนวิธีการใหม่ เพื่อพัฒนาคุณภาพของงานและการทำงาน

กระทรวงศึกษาธิการ (2544) ได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้เทคโนโลยีและเทคโนโลยียุคใหม่ ประกอบด้วย 5 สาระคือ

สาระที่ 1 การดำรงชีวิตและครอบครัว เป็นสาระที่เกี่ยวกับการทำงานในชีวิตประจำวันทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และสังคม ที่ว่าด้วยงานบ้าน งานเกษตร งานช่าง งานประดิษฐ์และงานธุรกิจ

สาระที่ 2 การอาชีพเป็นสาระที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร คุณค่า ประโยชน์ ของการประกอบอาชีพสุจริตตลอดจนเห็นแนวทางในการประกอบอาชีพ

สาระที่ 3 การออกแบบและเทคโนโลยี เป็นสาระที่เกี่ยวกับการพัฒนาความสามารถของมนุษย์ในการแก้ปัญหา และสนองความต้องการของมนุษย์อย่างสร้างสรรค์ โดยนำความรู้มาใช้กับกระบวนการเทคโนโลยี สร้างและใช้สิ่งของ เครื่องใช้ วิธีการ และเพิ่มประสิทธิภาพในการดำรงชีวิต สร้างและใช้สิ่งของ เครื่องใช้

สาระที่ 4 เทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นสาระที่เกี่ยวกับกระบวนการเทคโนโลยีสารสนเทศ การติดต่อสื่อสาร การค้นหาความรู้ การสืบค้น การใช้ข้อมูลสารสนเทศ การแก้ปัญหาหรือสร้างงาน คุณค่าและผลกระทบของเทคโนโลยีสารสนเทศ

สาระที่ 5 เทคโนโลยีเพื่อการทำงานและอาชีพ เป็นสาระที่เกี่ยวกับการนำเทคโนโลยีและเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการทำงานที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตและครอบครัว และการอาชีพ และยังสามารถกำหนด ความสามารถของผู้เรียนในระดับช่วงชั้นที่ 2 (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 6) ไว้ว่า “มีทักษะการงานอาชีพสุจริต มีทักษะการจัดการ ทำงานอย่างเป็นระบบและมีกลยุทธ์ ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ เห็นคุณค่าของงานอาชีพสุจริต เห็นแนวทางในการประกอบอาชีพ เลือกใช้และประยุกต์เทคโนโลยีสารสนเทศได้เหมาะสมถูกต้องและมีคุณธรรม สามารถคิดออกแบบ สร้างและพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือวิธีการใหม่ๆในการทำงาน ทำงานด้วยความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา ขยัน ซื่อสัตย์ อดออมมุ่งมั่น อดทน เอื้อเฟื้อ เสียสละ ใช้พลังงานทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างคุ้มค่า”

2.3.1 ความหมายของงานเกษตร

ในภาพรวมการเกษตรมีความจำเป็นต่อสังคมไทยเพราะ การเกษตรเป็นอาชีพหลักของประเทศไทย ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำให้การเกษตรมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจและการพัฒนาประเทศ เนื่องจากรายได้ส่วนใหญ่ของประเทศมาจากสินค้าเกษตรเป็นสำคัญ นอกจากนี้การเกษตร คือการปฏิบัติที่ดินเพื่อให้เกิดผลผลิต

ทั้งการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ การทำประมง และการเกษตรผสมผสาน โดยอาศัยความรู้ ความชำนาญ ประสบการณ์ ทรัพยากรธรรมชาติ และเงินทุน เพื่อให้พืชและสัตว์เจริญเติบโตให้ผลผลิตต่างๆ

ในทัศนะของประเวศ (2541) งานเกษตรหมายถึง การปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และการทำประมง โดยอาศัยความรู้ ประสบการณ์ ทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนการใช้ทุนและแรงงานในการ ดำเนินการ เพื่อให้พืชสัตว์ต่างๆ เหล่านี้เจริญเติบโต และให้ผลผลิตที่คนเราจะนำไปใช้ประโยชน์ใน ด้านต่างๆ ได้ สอดคล้องกับ พัฒนา และศีกาญจน์ (2546) งานเกษตรหมายถึง การปฏิบัติกับที่ดิน เพื่อให้เกิดผลผลิต ทั้งการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ การทำประมง และการเกษตรผสมผสาน โดยอาศัย ความรู้ความชำนาญ ประสบการณ์ทรัพยากรธรรมชาติและเงินทุน เพื่อให้พืชและสัตว์เจริญเติบโต ให้ผลผลิตต่างๆ

ดังนั้นความหมายของงานเกษตรคือวิธีการยังชีพอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับ การปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์

2.3.2 แนวคิดด้านงานเกษตร ในบริบทของการเรียนการสอน

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2542) ให้แนวคิดว่าการส่งนักเรียนไปฝึกงานที่บ้านหรือ สถานประกอบการกับผู้รู้ในท้องถิ่น พบว่าการจัดกิจกรรมในการสอนวิชาการงานพื้นฐานอาชีพ (การปลูกผักและเลี้ยงสัตว์) นอกจากนักเรียนสามารถปลูกผักและเลี้ยงสัตว์ได้แล้ว ยังได้เรียนรู้ในเรื่อง ความรับผิดชอบ ความอดทนพร้อมๆ กับการพัฒนาทักษะการสังเกต การจดบันทึก และการเก็บ รวบรวมข้อมูล ซึ่งทักษะดังกล่าวเป็นพื้นฐานที่สำคัญของกระบวนการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับความเป็น จริ่งในชุมชนของตนเอง

กระทรวงศึกษาธิการ (2544) ได้กำหนดให้วิชาเกษตรอยู่ในกลุ่มการงานอาชีพและเทคโนโลยี ซึ่งการจัดการเรียนการสอนวิชาในกลุ่มการงานอาชีพและเทคโนโลยีตามหลักสูตร กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) มีจุดมุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีคุณสมบัติ 3 ประการ คือ ทำงานเป็น มีนิสัยรักการทำงาน และมีการปรับปรุงงานอยู่เสมอเพื่อให้สอดคล้องกับ สภาพของสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจที่กำลังจะเปลี่ยนแปลงไปสู่ยุคของอุตสาหกรรมใหม่ โดย มีการเกษตรเป็นโครงสร้างพื้นฐานในการพัฒนา หลักสูตรกลุ่มการงานอาชีพและเทคโนโลยี จัด เนื้อหาเป็น 3 งาน คือ งานบ้าน งานเกษตร และงานเลือก โดยชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 – 6 ให้เรียนงาน บ้านและงานเกษตรเป็นงานบังคับ และเลือกงานที่เตรียมไปสู่อาชีพ เป็นงานบังคับเลือก หรือเลือก ทั้งงานที่เตรียมไปสู่อาชีพ และงานประดิษฐ์และงานช่างด้วยก็ได้ เนื้อหาวิชาเกษตรชั้นประถมศึกษา ปีที่ 5 – 6 ให้นักเรียนสังเกต เปรียบเทียบตัวอย่าง หรือของจริงเกี่ยวกับการขยายพันธุ์พืชด้วยวิธี ชักช้อนขึ้น การทำปุ๋ย การกำจัดและหรือการขยายพันธุ์สัตว์อย่างง่าย การบำรุงรักษา แล้วนำผลจาก การสังเกตมาอภิปราย วิเคราะห์หาเหตุผลให้สัมพันธ์กับการนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตจริง

สังเกตการณ์ใช้เครื่องมืออุปกรณ์ ตลอดจนวิธีทำ จากการสาธิตของครูและนักเรียน ทดลองปฏิบัติ และกำหนดเป็นแนวทางในการทำงาน ฝึกการวางแผนการทำงานตามแนวทางที่กำหนด แล้วนำผล มาอภิปรายสรุป ฝึกปฏิบัติงานในเรื่อง การทำปุ๋ยหมัก การใช้และการเก็บรักษาปุ๋ย การกำจัดแมลง และโรคพืชบางชนิด การปลูก การบำรุงรักษาและการเก็บไม้ดอกไม้ประดับ และพืชสวนครัว

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้ศึกษาได้เรียนรู้แนวคิดงานเกษตรเพื่อให้ทราบถึงโครงสร้างของ หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ว่ามีความยืดหยุ่นในการจัดการเรียนรู้และเวลาเรียน โดยสามารถ เลือกจัดเนื้อหาสาระหรือประสบการณ์ให้เหมาะสมกับความสนใจของผู้เรียนได้อย่างหลากหลาย เพื่อสร้างโอกาสให้ผู้เรียนนำสิ่งที่เรียนมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งผู้เรียนสามารถเลือกหัวข้อ ย่อยตามที่ผู้เรียนถนัดและความต้องการ ความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน และตามระดับช่วง ชั้น โดยเลือกเนื้อหาสาระวิชามาพัฒนากระบวนการเรียนรู้เชิงบูรณาการ หรือรายวิชาที่เป็นทักษะ เฉพาะด้าน ดังนั้นการพัฒนากระบวนการเรียนรู้งานเกษตร เป็นวิชาที่ว่าด้วยการทำงานและสร้าง นิสัยในการทำงาน ฉะนั้นการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในงานวิจัยครั้งนี้จะบรรลุเป้าหมายจึงจะต้อง ให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริงมากที่สุด

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.4.1 กระบวนการเรียนรู้และการพัฒนากระบวนการเรียนรู้

นรินทร์ (2545) ได้ศึกษาการจัดการเรียนการสอนตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้ในสังกัด เทศบาลลำพูน ผลการศึกษาพบว่า 1) ชั้นเตรียมการพนักงาน ครูเทศบาลส่วนใหญ่มีการเตรียมตัว ก่อนสอน มีการวิเคราะห์พัฒนาหลักสูตร ศึกษาผู้เรียนก่อนสอน พัฒนาปรับปรุงหลักสูตรให้ สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น วางแผนการสอน เตรียมสื่อการเรียนการสอน และการเตรียมวัสดุ ผล ประเมินผล 2) ชั้นการดำเนินการ มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ใน 6 ด้าน คือ ด้านการจัดสาระเนื้อหา เรียนรู้โดยภาพรวมพนักงานครูเทศบาล ส่วนใหญ่มีการปฏิบัติในระดับมาก ด้านการจัดกระบวนการ เรียนรู้ มีการศึกษาทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อพัฒนากระบวนการคิดมากที่สุด ด้านการจัดกระบวนการ เรียนการสอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และมีการประยุกต์ใช้นวัตกรรมการเรียนแบบร่วมมือ มากที่สุด ด้านการจัดสภาพแวดล้อมและสื่อเพื่อการเรียนรู้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ด้าน งานวิจัยในชั้นเรียน ส่วนใหญ่มีความตระหนักและให้ความสำคัญแต่ทำงานวิจัยในชั้นเรียนค่อนข้าง น้อย และด้านความร่วมมือสถาบันการศึกษากับชุมชน โดยภาพรวมส่วนใหญ่ปฏิบัติอยู่ใน ระดับกลาง

นิตยา (2547) ได้ทำการศึกษาพบว่า กระบวนการจัดการเรียนรู้ นั้น ควรเริ่มจากการประชุม วางแผนสร้างความตระหนัก ร่วมกันสืบค้นสิ่งที่ดี สิ่งที่ต้องพัฒนาโดยการวิเคราะห์ข้อมูลและชุมชน

ตามความเป็นจริง แล้วค้นหาแนวทางพัฒนาร่วมกันโดยการจัดเวที รวมทั้ง มีการนำแนวทางนั้นไปปฏิบัติ และสรุปบทเรียนร่วมกันเพื่อปรับปรุงการดำเนินงานต่อไป ส่งผลให้เกิดหลักสูตรท้องถิ่น ทำให้ผู้รู้เข้ามาร่วมถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะด้านอาชีพในการสอนของโรงเรียน ซึ่งช่วยลดปัญหาการขาดแคลนบุคลากรในโรงเรียน เยาวชนเองก็ได้เรียนรู้ วัฒนธรรม วิถีชุมชน รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เกิดความภาคภูมิใจ รักในท้องถิ่นตนเอง เกิดความผูกพันระหว่างผู้เรียนกับชุมชน สามารถสืบสานท้องถิ่นได้ นอกจากนี้การได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องระหว่างผู้เรียนกับผู้รู้ทำให้สามารถพัฒนาการสอนได้อย่างสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลง รวมทั้งการผลิตสื่อการเรียนการสอนได้อย่างสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งการผลิตสื่อการเรียนการสอนร่วมกันกับคณะครูยังเป็นการประมวลความรู้ให้เป็นของท้องถิ่นที่สามารถใช้เป็นของท้องถิ่นที่สามารถใช้เป็นสถานที่สืบสานความรู้ให้แก่คนรุ่นหลังได้อย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม น่าจะมีการวิจัยหลักสูตรท้องถิ่นต่อไปเพื่อให้ได้หลักสูตรที่สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นอย่างแท้จริง

พินิจ และคณะ (2547) ได้วิจัยเรื่อง เห็นธรรมชาติจากป่าดงมะไฟกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน ผลการวิจัยพบว่า 1) การพัฒนานักเรียนด้านการสืบทอดความรู้ จะเห็นว่าเด็กแต่ละคนมีความก้าวหน้าในแต่ละด้านไม่เหมือนกัน ขึ้นกับพื้นฐานเดิมและความสนใจในแต่ละคน ผลโดยรวมจะเห็นพัฒนาการชัดเจนในแง่ของการรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และการสรุปที่เห็นชัดๆ เช่น การรวบรวมชนิดเห็ด 2) การพัฒนานักเรียนด้านทักษะการเรียนรู้ ก่อนข้างเห็นได้ชัดเจนจากการสังเกตและดูชิ้นงานของเด็กกิจกรรมที่จัดขึ้นล้วนส่งเสริมพัฒนาทักษะการเรียนรู้ของนักเรียนค่อนข้างมาก และรอบด้านเช่น ในชิ้นงาน 1 ชิ้นของเด็กประกอบไปด้วย ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตหรือการถามทำให้เด็กๆ ได้ฝึกในการสังเกต การเขียน การอ่าน หลังจากทำงานเสร็จมีการนำเสนอผลงานของเด็กแต่ละกลุ่มเป็นการฝึกและเรียนรู้ในการสื่อสารด้วยการพูด เป็นต้น 3) การพัฒนานักเรียนด้านทักษะกระบวนการกลุ่ม เห็นผลค่อนข้างชัด สะท้อนจากผลงานกลุ่ม และจากการสังเกตการณ์ทำงานกลุ่มจะเห็นว่าเด็กๆ มีการแบ่งหน้าที่ตามความถนัดของแต่ละคนค่อนข้างดี นอกจากนี้ยังเห็นถึงความสามัคคี ความรัก ที่เด็กมีต่อกัน ได้เป็นอย่างดี

ทัศนัท (2550) ได้วิจัยเรื่อง กระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิธีการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรในชุมชน ตำบลป่าสัก อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน พบว่าการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิธีการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรในชุมชน มีขั้นตอนดังนี้ 1) การทำความเข้าใจกับผู้นำชุมชนในการทำงานวิจัย 2) การค้นหาแกนนำเยาวชนเข้าร่วมเป็นทีมวิจัยและเยาวชนที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรมการเปลี่ยนแปลงของชุมชน 3) การฝึกจัดประชุมสัญจรแต่ละหมู่บ้าน 4) การพูดคุยกับผู้เฒ่าผู้แก่เพื่อเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงของชุมชนในเวทีสัญจรแต่ละหมู่บ้าน 5) การประมวลข้อมูลการ

เปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรในชุมชนตำบลป่าสัก และ 6) การสรุปบทเรียนกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนและตัวบ่งชี้พัฒนาการ

2.4.2 การมีส่วนร่วม

ลัดดา (2547) ได้วิจัยเรื่อง การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน โรงเรียนบ้านจอกคำ อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน พบว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น กระบวนการทำงานได้แบ่งออกเป็น 3 ช่วงคือ ช่วงที่ 1 เป็นการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจแก่ทีมวิจัย และคณะครูเพื่อให้ความเข้าใจร่วมกัน และเพื่อให้มีศักยภาพพร้อมที่จะเข้าร่วมกันจนบรรลุเป้าหมาย ศึกษาข้อมูลชุมชน วิเคราะห์ค้นหาข้อมูลทั้งการศึกษาจากเอกสารและการสำรวจชุมชน ช่วงขั้นที่ 2 เป็นช่วงปฏิบัติการจัดทำหลักสูตรจัดการเรียนรู้โดยใช้หลักสูตรท้องถิ่น เผยแพร่ผลงานจัดการเรียนรู้เพื่อให้สามารถตอบวัตถุประสงค์ของโครงการ หรือปฏิบัติการกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา ช่วงที่ 3 จะเป็นการทบทวนกิจกรรมที่ยังไม่บรรลุผลและดำเนินการสาธิต ฝึกปฏิบัติการสอนที่เน้นกระบวนการคิด การวัดผลและประเมินผลตามหลักสูตรการวิเคราะห์ผลของกิจกรรมว่ากิจกรรมที่ดำเนินการมาทั้งหมดนั้น ทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ ตามโครงการหรือไม่ ด้วยเงื่อนไขและปัจจัยใดบ้าง รวมถึงการวิเคราะห์การบรรลุเป้าหมายของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยภาพรวมในด้านการพัฒนา การเกิดกลุ่ม/เครือข่าย การแก้ปัญหาและการขยายผลในระดับต่างๆ

บัวผัน (2540) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น พบว่าในด้านศักยภาพของชุมชน ชุมชนโดยทั่วไปรวมตัวกันเป็นธรรมชาติ เพื่อดำเนินกิจกรรมร่วมกันอยู่แล้ว รวมถึงความสามารถพึ่งตนเองโดยอาศัยภูมิปัญญาของตนเองด้วย คุณลักษณะเหล่านี้ แสดงถึงศักยภาพและความพร้อมในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ในการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ความพร้อมของชุมชนมีความจำเป็นมาก จากการวิจัยกลุ่มที่เข้าร่วมสามารถดำเนินการได้อย่างดี มีการคิด การตัดสินใจ และการปฏิบัติในการแก้ปัญหของตนเองและของชุมชนได้

2.4.3 สาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี (การเกษตร)

อังฉรา (2539) ได้ศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการ การจัดการเรียนการสอนกลุ่มการทำงานอาชีพและเทคโนโลยีในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดน่าน พบว่าครูผู้สอนไม่มีเวลาในการจัดกิจกรรมการสอนได้อย่างเต็มที่เพราะมีงานรับผิดชอบหลายด้าน ครูผู้สอนขาดความรู้ความเข้าใจในหลักสูตรกลุ่มการทำงานอาชีพและเทคโนโลยี ขาดงบประมาณ ขาดเอกสารและสื่อการเรียนการสอน ขาดแหล่งวิทยากรในท้องถิ่นและขาดการนิเทศติดตามผลอย่างสม่ำเสมอ และขาดเครื่องมือในการจัดการเรียนการสอนค่อนข้างสูง ด้านผู้ปกครองนักเรียนมีความต้องการให้นักเรียนมีความรู้พื้นฐานอาชีพ โดยเฉพาะด้านเกษตร

สิทธิพันธ์ และคณะ (2548) ได้วิจัยการจัดการแบบมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชน : กรณีโรงเรียนครูณวิทยา (เทศบาลบ้านสวนตาล) กับ กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกปลอดสารพิษบ้านสวนหอม อำเภอเมือง จ.น่าน พบว่านักเรียนมีความพึงพอใจและเห็นผลดีที่เรียนงานเกษตรร่วมกับเกษตรกรผู้ปลูกปลอดสารพิษบ้านสวนหอม เพราะสนองต่อความสนใจและต้องการของตนเอง การเรียนนอกสถานที่ทำให้ได้เรียนรู้อย่างสนุกสนานจากประสบการณ์ที่แปลกใหม่ การปฏิบัติจริงในสิ่งที่ไม่ได้เรียนรู้มาก่อน เห็นว่าเกษตรกรผู้ร่วมสอนนอกจากจะมีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่น่าเชื่อถือ มีความตั้งใจจริงในการสอนและเป็นตัวอย่างที่ดีในด้านอื่นๆให้กับผู้เรียน และความรู้ที่ได้รับสามารถนำไปใช้ชีวิตจริงในการสอนและเป็นตัวอย่างที่ดีในด้านอื่นๆให้กับผู้เรียน และความรู้ที่ได้รับสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ผู้เรียนเข้าใจถึงวิถีชีวิตของการประกอบอาชีพในชุมชน และได้เกิดแนวความคิดเกี่ยวกับการประกอบอาชีพของตนเองในอนาคต

ทีมวิจัยได้นำองค์ความรู้จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มาใช้ในงานวิจัยนี้ กล่าวคือ ด้านกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ทีมวิจัยได้เรียนรู้จากการทบทวนความรู้ที่มีอยู่ พบว่ากระบวนการจัดการเรียนรู้ มีขั้นตอนควรเริ่มจากขั้นเตรียมการ มีการประชุมทำความเข้าใจกับชุมชน ค้นหาทีมวิจัยเพื่อร่วมกิจกรรมการพัฒนา แล้วค้นหาแนวทางการพัฒนาร่วมกัน มีการนำแนวทางนั้นไปปฏิบัติและสรุปบทเรียนร่วมกัน เพื่อปรับปรุงการพัฒนาต่อไป และปัจจัยที่ส่งเสริมการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญคือการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ตั้งแต่ร่วมรับฟัง ร่วมคิด ร่วมประชุม นำปัญหาและความต้องการของชุมชนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในครั้งนี้